

О. В. ПЛОТНИКОВ,
професор, доктор економічних наук,
Заслужений економіст України,
провідний науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень
ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Розглянуто сучасні аспекти співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. Визначено проблеми, які стоять на шляху оптимізації взаємовідносин України та міжнародних фінансових організацій. Окреслено актуальні напрями такої оптимізації.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації; МВФ; співробітництво України і міжнародних фінансових організацій.

Бібл. 4; табл. 1.

UDC 336.025:339

OLEKSIY PLOTNIKOV,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Honored Economist of Ukraine,
Leading Researcher of the Sector of International Finance Research
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine,
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

PROBLEMS OF UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS

The contemporary aspects of Ukraine's cooperation with international financial organizations are considered. The problems on the way of optimization of relations between Ukraine and international financial organizations are identified. The actual directions of such optimization are outlined.

Keywords: international financial organizations; IMF; Ukraine's cooperation with international financial organizations.

References 4; Table 1.

Відносини України і міжнародних фінансових організацій завжди вирізнялися своєю специфічністю. За всі роки незалежності нашої держави такі відносини залишаються традиційним об'єктом критики на рівні як фахівців, так і громадянського суспільства. І це при тому, що офіційна позиція державних структур України є стандартно позитивною.

Важливість взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями полягає не тільки в отриманні безпосереднього фінансування, але й у ставленні до країни з боку цих організацій. У свою чергу, саме ставлення до країни з боку міжнародних фінансових організацій, певною мірою, є індикатором, за яким будуються відносини і з приватним капіталом.

Отже, **мета статті** – розкрити основні проблеми співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями і визначити шляхи оптимізації такого співробітництва.

Дослідження відносин з міжнародними фінансовими організаціями показує необхідність аналізу більш широкого спектра відносин, у тому числі щодо соціальної справедливості. Останні, у свою чергу, охоплюють інший комплекс відносин як економічного, так і неекономічного змісту [1].

Сучасний світ поряд з внутрішніми джерелами фінансування характеризується широким використанням зовнішніх боргових запозичень. Фактично не залишилося таких країн, які б спиралися виключно на власні можливості. Складність побудови відносин із зовнішніми кредиторами пов'язана з багаторічною неможливістю для України виконувати в повному обсягу свої зобов'язання, і це при тому, що країна є залежною від нових фінансових надходжень із-за кордону.

Вітчизняні науковці давно вивчають відносини з міжнародними фінансовими організаціями. Наприклад, ця проблематика досліджується нами вже багато років [2, с. 191–212; 3, с. 333–376].

Досвід різних країн світу підтверджує, що використання додаткових можливостей розвитку (а їх можуть надати зовнішні джерела фінансування) є помітним фактором руху вперед. Але існують такі запитання: “Якою мірою використання зовнішніх боргових зобов'язань є доцільним та ефективним у зв'язку з конкретними проектами та програмами кредитування?”; “Наскільки та чи інша держава є спроможною своєчасно розраховуватися за власними зобов'язаннями?”. Важливо знати, наскільки позитивними або негативними є наслідки боргової політики держави, як слід діяти, виходячи з наявності об'єктивних і суб'єктивних факторів взяття країною на себе боргових зобов'язань та їх виконання.

Необхідними є об'єктивна оцінка кількісних параметрів національної заборгованості, з'ясування небажаного перевищення певної критичної межі зовнішнього боргу порівняно з показниками ВВП, іншими важливими макроекономічними параметрами. Надмірне навантаження на бюджет, пов'язане з обслуговуванням зовнішнього боргу, погіршує умови та результати функціонування економіки в цілому, призводить до втрати складових національної безпеки держави, її здатності гарантувати свої інтереси в міжнародних відносинах.

Для України проблематика взаємовідносин з міжнародними фінансовими організаціями розглядається в контексті здійснення економічних перетворень. Поточна ситуація з наявними зовнішніми борговими зобов'язаннями та їх обслуговуванням ставить державу у скрутне становище. На 30 вересня 2018 р. державний і гарантований державою борг України становив 2112,77 млрд. грн., або 74,66 млрд. дол., у тому числі державний і гарантований державою зовнішній борг – 1344,23 млрд. грн. (63,62% загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 47,50 млрд. дол.; державний і гарантований державою внутрішній борг – 768,54 млрд. грн. (36,38%), або 27,16 млрд. дол. *.

* Державний і гарантований державою борг України станом на 30.09.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-garantovani-derzhavoiu-borh>.

Більш ілюстративне уявлення про коливання загального, зовнішнього та окремо внутрішнього боргу дає таблиця.

Таблиця

Державний і гарантований державою борг України у 2009–2018 рр. *

(млн. дол.)

Станом на	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
31.12.2009	39 685,0	26 518,7	13 166,3
31.12.2010	54 289,3	34 759,6	19 529,7
31.12.2011	59 215,7	37 474,5	21 741,2
31.12.2012	64 495,3	38 658,8	25 836,4
31.12.2013	73 078,2	37 536,0	35 542,2
31.12.2014	69 794,8	38 792,2	31 002,6
31.12.2015	65 505,7	43 445,4	22 060,2
31.12.2016	70 970,9	45 604,6	25 366,2
31.12.2017	76 305,2	48 989,4	27 315,8
30.09.2018	74 660,7	47 502,3	27 158,4

* Складено автором за: Государственный долг Украины / Минфин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/>.

Проблеми, що виникають у взаємовідносинах України з міжнародними фінансовими організаціями пов'язані із специфікою як безпосередньо України, так і самих міжнародних фінансових організацій. Якщо Україна виступає країною з кризовою економікою, то міжнародні фінансові організації використовують стандартні вимоги щодо співпраці з державами, які мають високу питому вагу політичного забарвлення.

Отже, з огляду на загальну специфіку взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями, можна визначити такі проблеми.

Проблема платоспроможності України. Природно, що така проблема є дуже важливою в напрямі можливостей як залучення коштів міжнародних фінансових організацій, так і збереження національної безпеки України. Платоспроможність України є тим чинником, який дозволяє взагалі говорити про залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Параметри зовнішньої заборгованості безумовно впливають як на можливості залучення нових фінансових ресурсів, так і на процес обслуговування вже отриманих. Відповідно, зростання зовнішньої заборгованості України є гальмівним фактором самої співпраці. З огляду на можливості макроекономічного розвитку та характеру взаємовідносин з міжнародними фінансовими організаціями, необхідно будувати взаємовідносини саме у сфері зміцнення платоспроможності України.

Проблема неадекватності вимог міжнародних фінансових організацій. Ця проблема пов'язана з використанням щодо України шаблонів, які застосовуються в інших країнах світу, включаючи не тільки країни Центральної та Східної Європи, але й Латинської Америки, Азії тощо. Національна економіка України має особливості як структурного, так і геоекономічного характеру, які не дозволяють ставити її в один ряд з економіками, наприклад, країн Латинської Америки. Неадек-

ватність вимог міжнародних фінансових організацій щодо України стосується і зміни ситуації у світі. Якщо змінити вимоги до країн-отримувачів з урахуванням національних інтересів України, то співпраця з міжнародними фінансовими організаціями стане реальнішою.

Проблема впливу на діяльність поточного уряду держави. Ця проблема пов'язана з можливістю використання міжнародних фінансових організацій як “винуватих за всі негаразди” поточного уряду країни. На макроекономічному рівні очікування коштів від міжнародних фінансових організацій знижує відповідальність уряду за свою економічну політику. Більше того, навіть успіх або провал економічної політики прив'язується до результатів переговорів з кредиторами. Сам факт очікування дешевих позик від міжнародних фінансових організацій створює умови для нереалістичного бюджетного планування, насамперед, у напрямі покриття дефіциту державного бюджету [4, с. 194–215].

Проблема вимог, які перебувають на межі національної безпеки України або перетинають цю межу. Дана проблема може ілюструватися цілим рядом вимог без аналізу можливих наслідків їх реалізації. Такі вимоги висувалися протягом усіх років співробітництва незалежної України з міжнародними фінансовими організаціями. Вони стосувалися як введення вульгарного ринку землі, так і тарифів на комунальні послуги і товари першої необхідності на рівні, який перевищує середньоевропейський.

Проблема політичної підтримки різного роду “реформаторів”. Ця проблема також перебуває в контексті проблем збереження національної безпеки. У ряді випадків призначення певних посадових осіб з боку міжнародних фінансових організацій фактично має ультимативний характер. Навіть на загальнодержавному рівні створюється напівміфічний образ “реформаторів”. І це при тому, що пересічні громадяни часто просто не розуміють, чим “реформатор” відрізняється від “нереформатора” (зусиллями державної пропаганди перший є чимось на кшталт знаку якості). Навіть сьогодні звичайні люди можуть навести приклади особи (як дійсного реформатора) та його “реформ”.

Проблема оптимізації відносин з міжнародними фінансовими організаціями. Ця проблема передбачає окреслення оптимальних параметрів взаємовідносин, які б не допускали як конфронтаційної поведінки, так і втрати своєї економічної та політичної безпеки. Визначення необхідних параметрів і цілей відносин із зовнішніми кредиторами є важливою передумовою оптимізації безпосередньо зовнішньої заборгованості. Адже фактично йдеться про обслуговування залучених раніше зовнішніх запозичень і перспективи отримання нових надходжень. Причому така оптимізація має відношення до широкого спектра цілей отримання нових фінансових надходжень з-за кордону як від міжнародних фінансових організацій, так і від приватного капіталу. Напрями оптимізації взаємовідносин з міжнародними фінансовими організаціями зумовлено і специфікою взаємовідносин з такими організаціями, і внутрішньою логікою економічного розвитку в Україні.

Загальне позиціонування взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями може ґрунтуватися на трьох напрямках.

Перший напрям передбачає збереження надалі рівня взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями. У цьому випадку можливим є також повне збереження всіх тих суперечностей, які існують сьогодні. Можна також прогнозувати, що суперечності у відносинах з міжнародними фінансовими орга-

нізаціями посилюватимуться, враховуючи і процес трансформації самих організацій і можливий розвиток національної економіки України.

Другий напрям передбачає перехід від безпосереднього отримання фінансових ресурсів до залучення винятково консультативної допомоги. У даному випадку можна прогнозувати збереження поточних взаємовідносин України з такими організаціями. Офіційний перехід від стану очікування грошей до постійної консультативної підтримки знизить певне напруження у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями, а також у цілому позитивно вплине на подальший розвиток ситуації в Україні. У цьому напрямі відносини з приватними інвесторами також залишатимуться нормальними, з огляду на наявність політичної та консультативної підтримки України з боку цих організацій.

Третій напрям є суто гіпотетичним, він передбачав би відсутність будь-яких відносин з міжнародними фінансовими організаціями ще з часів здобуття незалежності. Те саме можна було б сказати і про відносини з приватними інвесторами.

Зрозуміло, що міжнародні фінансові організації далеко не завжди враховують об'єктивні потреби розвитку та специфіку держави, яка отримує зовнішні надходження. Слід звернути увагу на те, що різні кредитори (або потенціальні кредитори) мають і різні підходи щодо характеру використання запозичених коштів.

Висновки

З огляду на викладені проблеми взаємовідносин з міжнародними фінансовими організаціями, можна визначити такі напрями їх оптимізації.

1. Взаємовідносини України з міжнародними фінансовими організаціями повинні будуватися на поточному стані національної економіки. Необхідною є більш широка визначеність, а співпраця з міжнародними фінансовими організаціями має базуватися на загальнодержавному розумінні розвитку країни. Без стабілізації політичної ситуації в державі не можна сподіватися на вирішення проблеми зовнішньої заборгованості. Саме це визначає оптимізацію зовнішніх боргових запозичень в умовах сучасного розвитку України. У взаємовідносинах України з міжнародними фінансовими організаціями необхідно чітко окреслити форми продовження співробітництва з такими організаціями. З урахуванням нерегулярності надходження фінансових ресурсів в останні роки зміни самих принципів взаємовідносин з міжнародними фінансовими організаціями є можливими.

2. Модифікацією відносин України з міжнародними фінансовими організаціями є перехід від отримання кредитних ресурсів до залучення консультативної підтримки. Це може відбутися лише за умови економічного зростання нашої країни. Консультативна підтримка України з боку міжнародних фінансових організацій (без надання кредитів) не тільки знизить гостроту проблеми зовнішньої заборгованості, але й стане засобом залучення в Україну іноземного приватного капіталу. Взаємодію з означеними міжнародними структурами не можна розглядати як пошуки та знаходження чергового “старшого брата”. Орієнтація на “істину в останній інстанції” в особі міжнародних фінансових організацій призводить до фактичної втрати економічного і політичного суверенітету держави.

3. Необхідним є вивчення можливої переорієнтації співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на досягнення національних інтересів України за її межами. Дещо гіпотетичним є вплив за допомогою міжнародних фінансових організацій на інші країни для досягнення національних інте-

ресів України. Разом з тим, з огляду на нинішній стан країни-прохача, такі можливості для України є не зовсім реальними. Крім того, на співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями впливає реакція західних засобів масової інформації стосовно економічного і соціально-політичного клімату в Україні. До об'єктивних реалій належать також фактори впливу на Міжнародний валютний фонд і Світовий банк могутніх держав світу (насамперед, США) з метою досягнення відповідних економічних і політичних цілей в Україні та в інших країнах. Ці обставини повинні враховуватись у процесі співробітництва України як з міжнародними структурами, так і безпосередньо з могутніми державами світу. На транзитивному рівні певні зрушення у відносинах з відповідними країнами позитивно вплинуть на відносини з міжнародними фінансовими організаціями.

4. Взаємовідносини України з міжнародними фінансовими організаціями повинні розвиватися в напрямі оптимізації бачення соціально-економічного розвитку. У процесі співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями треба брати до уваги всю сукупність внутрішніх політичних факторів, які не завжди враховують міжнародні фінансові структури. До цих факторів належать: чітка визначеність курсу економічного розвитку та його реальна реалізація в державі, а не лише декларування реформ; урахування загальнополітичної розстановки сил, включаючи структуру парламенту та персоналії в органах державної влади та управління; тощо.

Захист державних інтересів України у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями має базуватися на збереженні національної безпеки і державного суверенітету. Світовий досвід підтверджує можливість ефективного використання ресурсів міжнародних фінансових організацій. У цьому аспекті важливого значення набувають політичні фактори згаданого співробітництва. Окреслені питання щодо співробітництва України з міжнародними структурами, крім визначених положень, також вимагають подальшого наукового розвитку.

Список використаної літератури

1. Eaton G. Francis Fukuyama interview: "Socialism ought to come back" / *New Statesman*. – 2018. – October 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.newstatesman.com/culture/observations/2018/10/francis-fukuyama-interview-socialism-ought-come-back?fbclid=IwAR1Cat0Q6oe0NAI_158X4xII9bkCIJXv_yEQHQRebPvPSIfNN6WgfsLA5o.
2. Плотников О.В. *Ultima ratio економічних реформ*. – К. : Кондор, 2003. – 240 с.
3. Бураковський И.В., Плотников А.В. *Мировая экономика: глобальный финансовый кризис*. – Харьков : Фолио, 2010. – 415 с.
4. Савчук Н.В. *Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору* : моногр. – К. : КНЕУ, 2014. – 325 с.

References

1. Eaton G. Francis Fukuyama interview: "Socialism ought to come back", *New Statesman*, 2018, October 17, available at: https://www.newstatesman.com/culture/observations/2018/10/francis-fukuyama-interview-socialism-ought-come-back?fbclid=IwAR1Cat0Q6oe0NAI_158X4xII9bkCIJXv_yEQHQRebPvPSIfNN6WgfsLA5o.

2. Plotnikov O.V. *Ultima Ratio Ekonomichnykh Reform* [Ultima Ratio of Economic Reforms]. Kyiv, Kondor, 2003 [in Ukrainian].
3. Burakovskii I.V., Plotnikov A.V. *Mirovaya Ekonomika: Global'nyi Finansovyi Krizis* [The World Economy: Global Financial Crisis.]. Kharkov, Folio, 2010 [in Russian].
4. Savchuk N.V. *Byudzhetni Priorytety Ukrainy u Konteksti Suspil'noho Vyboru* [Budget Priorities of Ukraine in the Context of Public Choice]. Kyiv, KNEU, 2014 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 12 квітня 2019 р.
The article was received by the Editorial staff on April 12, 2019.*
